

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ - ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

IMMANUEL KANT

ΚΡΙΤΙΚΗ
ΤΟΥ
ΠΡΑΚΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ
Γ. Δ. ΣΚΟΥΡΤΣΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΔΟΥ

ΧΑΡ. ΤΡΙΚΟΥΠΗ 9 - ΑΘΗΝΑ 1944

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1946

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΠΡΑΚΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

IMMANUEL KANT

ΚΡΙΤΙΚΗ

ΤΟΥ

ΠΡΑΚΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ

Γ. Δ. ΣΚΟΥΡΤΣΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ Κ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΔΗ
ΧΑΡ. ΤΡΙΚΟΥΤΗ 9 & ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΑΘΗΝΑ

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗ

Στὸν ἀναγκαστικὰ λιγόλογο τοῦτο πρόλογο δὲν ἔχω βέβαια τὴν ἀξίωση νὰ τονίσω τὴν ἀξία καὶ τὴ σημασία τῆς Καντιανῆς φιλοσοφίας, πού θὰ πρέπει γενικὰ νὰ εἶναι γνωστὴ σὲ κεῖνον πού θὰ θελήσῃ νὰ μελετήσῃ τὸ ἔργο αὐτό, τῆ σειγμῇ ἄλλωστε πού ὑπάρχουν ἀφθονα σχετικά ἄρθρα στὰ λεξικά καὶ τὰ ἐγχειρίδια τῆς φιλοσοφίας. Ἐπιδιώκω μονάχα νὰ δώσω στὸν ἀναγνώστη μερικές πληροφορίες, πού τις νομίζω ἀπαραίτητες γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ ἔργου.

Ἡ κριτικὴ τοῦ πρακτικοῦ λόγου εἶναι τὸ δεύτερο κατὰ σειρά ἀπὸ τὰ τρία βασικά κριτικά ἔργα τοῦ Κάντ καὶ πρωτοδημοσιεύτηκε τὸ 1788. Τὰ ἄλλα δύο εἶναι ἡ «Κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου» (Kritik der reinen Vernunft, 1781) καὶ ἡ «Κριτικὴ τῆς δύναμης τῆς κρίσης» (Kritik der Urteilskraft, 1790). Ἀπὸ τὰ σχετικά μὲ τὴν ἠθικὴ ἔργα τοῦ Κάντ, ἡ κριτικὴ τοῦ πρακτικοῦ λόγου προϋποθέτει τὴ «Θεμελίωση τῆς μεταφυσικῆς τῶν ἠθῶν» (Grundlegung zur Metaphysik der Sitten, 1785), πού μετατοπίζει τὴν ἠθικὴ ἀρχὴ ἀπὸ τὴν κοινὴ γνώση στὴ φιλοσοφικὴ καὶ μεταφυσικὴ γνώση καὶ ἀνοίγει τὸ δρόμο στὴν παρούσα Κριτικὴ. Χρειάζεται ἀκόμα νὰ σημειωθῇ, πὼς ἡ κριτικὴ τοῦ πρακτικοῦ λόγου δὲν γράφηκε ἀπλῶς καὶ μόνο γιὰ νὰ δώσῃ μιὰ παρηγοριὰ στὸν κόσμον, πού ἔβλεπε τις θρησκευτικὲς του πεποιθήσεις νὰ κλονίζονται ἀπὸ τις ὀρθολογιστικὲς θεωρίες τῆς Κριτικῆς τοῦ καθαροῦ λόγου, ὅπως ὑποστηρίζεται ἀπὸ μερικούς, ἀλλὰ ἀντιπροσωπεύει τις βαθύτερες πεποιθήσεις τοῦ Κάντ, πού

ἀπὸ τὸ 1766 στὸ ἔργο του «Ὁνειρα δράματιστοῦ» (*Traume eines geistersehers*), διαδηλώνει τὴ βεβαιότητά του γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς βούλησης, τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, πὺν τὶς βασιζει, ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε θεωρητικὴ παρατήρηση, στὴν ἀναμφισβήτητη ὑπαρξὴ τοῦ ἠθικοῦ νόμου.

Σχετικὰ μὲ τὴ γλῶσσα τῆς μετάφρασης, ἀκολούθησα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς ἀτομικὲς μου ἀντιλήψεις, τὴ γλῶσσα τῆς λαϊκῆς ἔκφρασης κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Κάντ πὺν τὸ ἔργο τοῦτο, ἀντίθετα πρὸς τὴ γλῶσσα πὺν μεταχειρίστηκε στ' ἄλλα του ἔργα, τὸ γράψε στὴ λαϊκὴ γερμανικὴ γλῶσσα τῆς ἐποχῆς του, μιὰ καὶ, ὅπως ἔλεγε, τὸ ἔργο τοῦτο τὸ προώρισε γιὰ τὸ λαὸ καὶ ὄχι γιὰ τοὺς λογίους. Πάντως ὅμως μένουν μερικοὶ φιλοσοφικοὶ ὄροι, πὺν δὲν μπόρεσα νὰ τοὺς ἀποφύγω, δυσκολονόητοι γιὰ ὅποιον ἔρχεται πρώτη φορὰ σ' ἐπαφὴ μὲ τὸ φιλοσοφικὸ ἔργο τοῦ Κάντ, καὶ πὺν θὰ προσπαθῆσω ἐδῶ μὲ λίγα λόγια νὰ δώσω τὴ σημασία τους. Καὶ πρῶτα—πρῶτα κλασσικὴ εἶναι ἡ διάκριση τοῦ Κάντ μεταξὺ φαινομενικῆς καὶ νοητῆς πραγματικότητος καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴ διάκριση ἔχουμε καὶ τὴ διάκριση ἀνάμεσα στὸ φαινόμενο, πὺν σημαίνει τὸ ἀντικείμενο κατὰ τὴν ὑποκειμενικὴ μας ἀντίληψη πὺν βασίζεται στὶς αἰσθήσεις, καὶ τὸ νοούμενο ἢ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ (*Ding an sich*), τὸ ἴδιο δηλ. τὸ ἀντικείμενο, ὅπως ὑπάρχει στὴν ἀπρόσιτη ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις μας ἀντικειμενικὴ πραγματικότητά. Μεταχειρίζεται ἐπίσης συχνὰ ὁ Κάντ τὸν ὄρο ὑπερβατικὴ γνῶση (φιλοσοφία, ἢ μέθοδος κλπ.), ἐννοώντας τὴ γνῶση ἐκείνη πὺν ὑπερβαίνει τὰ ἀντικείμενα, δὲν ἀσχολεῖται μ' αὐτὰ τὰ ἴδια, ἀλλὰ μὲ τὴ δυνατότητα πὺν κατέχουν νὰ γνωσθοῦν ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο καὶ μὲ τὰ ὄρια αὐτῆς τῆς δυνατότητος. Θὰ δοῦμε ἀκόμη πῶς, στὴν Καντιανὴ φιλοσοφία γενικὰ, γίνεται χρῆση τῶν κατηγοριῶν (ἔτσι ὀνομάζει ὁ Κάντ στὴν Κριτικὴ τοῦ καθαρῦ λόγου τὶς καθαρὲς ἔννοιες πὺν ὑπάρχουν a priori στὴ νόηση καὶ χρησιμεύουν γιὰ βάση τῆς σύνδεσης ὑποκειμένου καὶ κατηγορουμένου σὲ μιὰ συνθετικὴ ἐκ τῶν προτέρων κρίση ὅπως π.χ. στὶς γενικὲς κρίσεις—ὄλα τὰ Π εἶναι Ε—ἢ σύνδεση γίνεται μὲ τὴν κατηγορίαν τῆς ἐνότητος, στὶς πρῶ-

β λ η μ α τ ι κ έ ς κ ρ ί σ ε ι ς—τὸ Π ἴσως εἶναι Ε—ὑπάρχει ἢ κ α τ η γ ο ρ ί α τ ῆ ς δ υ ν α τ ό τ η τ α ς), ἐδῶ ὅμως, ὅπως θά δοῦμε, ἡ χρησιμοποίηση τῶν κατηγοριῶν εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ ἐκείνη, ποῦ γίνεται στὴ Κριτικὴ τοῦ καθαρῶ λόγου. Χαρακτηριστικὴ γιὰ τὸν κυρίως ὀρθολογιστικὸ χαρακτήρα τῶν πεποιθήσεων τοῦ Κάντ εἶναι ἡ προσπάθειά του ν' ἀποδείξῃ, πὼς κάθε θεμελιακὴ τοῦ συστήματός του ἔννοια ἢ κρίση ὑπάρχει *a priori*, ὑπάρχει δηλ. μέσα στὸ λογικὸ μας ἔκ τ ῶ ν π ρ ο τ έ ρ ω ν καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε ἐμπειρικὸ στοιχεῖο, ἀντίθετα πρὸς τὶς ἐκ τῶν ὑστέρων (*a posteriori*), κρίσεις καὶ ἔννοιες.

Θὰ εἶχα τέλος νὰ παρατηρήσω, πὼς κάθε σελίδα τοῦ βιβλίου τούτου προϋποθέτει τὴν ὀλοκληρωτικὴ κατανόηση τῆς προηγουμένης ὕλης, τὸ ἴδιο ὅπως καὶ στὴ Γεωμετρία. Ἡ ἀπόλαυση ὅμως, ποῦ μᾶς δίνει ἡ παρακολούθηση τῆς σκέψης τοῦ Κάντ, εἶναι ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες πνευματικὲς χαρὲς, ὥστε ἀξίζει βέβαια τὸν κόπο τῆς προσεκτικῆς μελέτης του.

Ἀθήνα Μάρτης 1944

ΓΕΩΡΓ. Δ. ΣΚΟΥΡΤΣΗΣ

Δικηγόρος

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΤΟΥ

ΚΑΘΑΡΟΥ ΠΡΑΚΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΒΙΒΛΙΟ Ι
ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΤΟΥ ΚΑΘΑΡΟΥ ΠΡΑΚΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ ΚΑΘΑΡΟΥ
ΠΡΑΚΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

1.—Ὅρισμός.

ΟΙ πρακτικὲς ἀρχὲς εἶναι προτάσεις, πού περιέχουν ἓνα παγκόσμιον καθορισμὸ τῆς βούλησης, πού σ' αὐτὸν ὑπόκεινται περισσότεροι πρακτικοὶ κανόνες. Οἱ κανόνες αὗτοί εἶναι ὑποκειμενικοί, ἢ ἀξιώματα, ἂν ἢ προϋπόθεσί τους θεωρεῖται ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο ὅτι ἰσχύει μόνο γιὰ τὴ δική του βούληση. Ἀλλὰ εἶναι ἀντικειμενικοί, ἢ νόμοι πρακτικοί, ὅταν ἢ προϋπόθεσί τους ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο ἀντικειμενική, δηλ. ἰσχύουσα γιὰ τὴ βούληση κάθε λογικοῦ ὄντος.

Σχόλιο.

Ἐάν παραδεχθοῦμε πὺς ὁ καθαρὸς λόγος μπορεῖ νὰ περιέχη μέσα του μιὰ πρακτικὴ αἰτία, πού νὰ ἀρκῆ μό

νη της στὸν καθορισμὸ τῆς βούλησης, τότε ὑπάρχουν πρακτικοὶ νόμοι· ἂν ὄχι, τότε ὅλες οἱ πρακτικὲς ἀρχὲς εἶναι ἀπλᾶ ἀξιώματα. Στὴν παθολογικὰ ἐρεθισμένη βούληση ἑνὸς λογικοῦ ὄντος μποροῦμε νὰ βροῦμε μιὰ ἀντίθεση τῶν ἀξιωμάτων μετὰ τοὺς πρακτικοὺς νόμους, πού εἶναι ἀναγνωριστέοι ἀπὸ τὴν ἴδια αὐτὴ βούληση. Μπορεῖ π. χ. κάποιος νὰ βάλῃ σὰν ἀξίωμα τὸ νὰ μὴν ἀφήσῃ καμμιὰ προσβολὴ χωρὶς ἐκδίκηση, κι' ἐν τούτοις νὰ βλέπῃ συγχρόνως, πὼς αὐτὸ δὲν εἶναι μιὰ πρακτικὴ ἀρχή, παρὰ μόνο ἓνα δικό του ἀξίωμα, ἐνῶ σὰν κανόνας ὑποταγῆς τῆς βούλησης κάθε λογικοῦ ὄντος, σὲ ἓνα καὶ τὸ ἴδιο ἀξίωμα, δὲν μπορεῖ νὰ βροῖσκειται σὲ συμφωνία πρὸς ἑαυτόν. Στὴ γνῶση τῆς φύσης οἱ ἀρχὲς σχετικὰ μετὰ κείνο πού συμβαίνει (π. χ. ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσότητος τῆς ἐνέργειας καὶ τῆς ἀντίδρασης στὴ διάδοσιν τῆς κίνησης) εἶναι ταυτοχρόνως νόμοι τῆς φύσης, γιατί ἡ χρῆσις τοῦ λόγου ἐκεῖ εἶναι θεωρητικὴ καὶ καθωρισμένη ἀπ' αὐτὴ τὴ φύσιν τοῦ ἀντικειμένου. Στὴν πρακτικὴ ὁμως γνῶσις, δηλ. σ' ἐκείνη πού ἀσχολεῖται ἀπλῶς μετὰ τὰς αἰτίαις πού καθορίζουν τὴ βούληση, οἱ ἀρχὲς πού θέτομε, δὲν ἀνήκουν ἀκόμα σὲ νόμους, πού ἡ ὑποταγὴ σ' αὐτοὺς εἶναι ἀναπόφευκτη. Τοῦτο συμβαίνει, γιατί ὁ λόγος στὴ πρακτικὴ χρῆσις ἔχει νὰ κἀνῃ μετὰ τὸ ὑποκείμενο, δηλ. μετὰ τὴν δύναμιν τῆς ἐπιθυμίας, καὶ κατὰ τὴν ἰδιαίτερον διάθεσιν αὐτῆς τῆς δύναμιν ὁ κανόνας μπορεῖ νὰ προσαρμοσθῇ καὶ διαφορετικᾶ.

Ὁ πρακτικὸς κανόνας εἶναι πάντοτε προῖον τοῦ λόγου, γιατί προδιαγράφει τὴν πράξιν σὰν μέσο πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα, σὰν σκοπὸ. Ἀλλὰ γιὰ ἓνα ὄν, πού ἡ καθοριστικὴ αἰτία τῆς βούλησός του δὲν θὰ ἦταν μόνο ὁ λόγος, ὁ κανόνας αὐτὸς εἶναι μονάχα μιὰ π ρ ο σ τ α γ ἡ, δηλ. κανόνας πού χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἓνα καθῆκον, πού ἐκφράζει τὴν ἀντικειμενικὴ ἀναγκαιότητα τῆς πράξεως καὶ πού σημαίνει πὼς, ἂν ὁ λόγος καθόριζε καθ' ἑλκκληρία τὴ βούληση, τότε ἡ πράξις θὰ ἦταν ὅπως δὴ-

ποτε σύμφωνη με αὐτὸν τὸν κανόνα. Οἱ προσταγές λοιπὸν ἔχουν ἀντικειμενικὴ ἀξία καὶ διαφέρουν ἐντελῶς ἀπὸ τὰ ἀξιώματα, πού εἶναι ἀρχές ὑποκειμενικές. Ἀλλὰ οἱ προσταγές αὐτές ἢ καθορίζουν τοὺς ὅρους τῆς αἰτιότητας τοῦ λογικοῦ ὄντος, σὰν ποιητικὸ αἴτιο σχετικὰ μετὰ τὸ ἀποτέλεσμα καὶ τὴν ἐπάρκεια πρὸς αὐτό, ἢ καθορίζουν μόνο τὴ βούληση, εἴτε αὐτὴ ἀρκεῖ εἴτε δὲν ἀρκεῖ γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα. Οἱ πρώτες εἶναι ὑποθετικές προσταγές καὶ περιέχουν ἀπλῆς ἔννοιες τῆς ἰκανότητας. Οἱ δεύτερες ἀντιθέτως εἶναι κατηγορικές προσταγές καὶ ἀποτελοῦν ἀπλῶς πρακτικοὺς νόμους. Τὰ ἀξιώματα λοιπὸν εἶναι βέβαια ἀρχές, ἀλλὰ ὄχι προσταγές. Ἀλλὰ οἱ ἴδιες προσταγές, ἂν περιέχουν προϋπόθεση, ἂν δηλ. καθορίζουν τὴν βούληση, ὄχι ἀπλῶς σὰν βούληση, ἀλλὰ μόνο σχετικὰ μετὰ ἓνα ἐπιθυμητὸ ἀποτέλεσμα, δηλ. ἂν εἶναι ὑποθετικές προσταγές, εἶναι βέβαια διδάγματα πρακτικά, ἀλλὰ ὄχι νόμοι. Οἱ τελευταῖοι ὀφείλουν νὰ καθορίζουν ἐπαρκῶς τὴ βούληση σὰ βούληση, προτοῦ ἀκόμη ἐρωτηθῶ ἂν ἔχω τὴ δύναμη γιὰ ἓνα ἐπιδιωκόμενο ἀποτέλεσμα, ἢ τί πρέπει νὰ κάνω γιὰ νὰ τὸ πετύχω. Πρέπει λοιπὸν νὰ εἶναι κατηγορικές, ἀλλοιῶς δὲν εἶναι νόμοι, γιὰτὶ τοὺς λείπει ἢ ἀναγκαιότητα. Ἡ ἀναγκαιότητα αὐτὴ, γιὰ νὰ εἶναι πρακτικὴ, πρέπει νὰ εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ παθολογικοὺς ὅρους, πού νὰ συνδέωνται τυχαίως μετὰ τὴ βούληση. Ἄν π. χ. πῆτε σὲ κάποιον πὸς πρέπει νὰ ἐργάζεται καὶ νὰ κἀνῃ οἰκονομίες ὅταν εἶναι νέος, γιὰ νὰ μὴν ὑποστῇ στερήσεις ὅταν γεράσῃ· αὐτὸ εἶναι ἓνα δίδαγμα πρακτικὸ καὶ σωστό, καὶ ἐνδιαφέρει ταυτοχρόνως καὶ τὴ βούληση. Ἀλλὰ ἐδῶ εἶναι εὐκόλο νὰ δῆ κανεὶς πὸς ἢ βούληση κατευθύνεται σὲ κάτι ἄλλο, πού ὑποτίθεται πὸς τὸ ἐπιθυμεῖ, καὶ γιὰ τὴν ἐπίτευξιν αὐτῆς τῆς ἐπιθυμίας πρέπει ν' ἀφήσουμε στὴν ἴδια τὴ βούληση, στὸ φορέα τῆς, νὰ διαλέξῃ, ἂν προτιμάῃ, ἄλλον τρόπο ἐνεργείας, ἀπὸ τὴν παραπάνω συμβουλή, ἢ μπορεῖ νὰ

μὴν ἐλπίζει πὼς θὰ γεράσῃ, ἢ σκέπτεται πὼς, ἂν μιὰ μέρα τύχη καὶ φτωχύνει, θὰ μπορέσῃ νὰ περάσῃ καὶ τὸ χειρότερο ἂν τοῦ συμβῇ. Ὁ λόγος, πὺν μόνο ἀπ' αὐτὸν μποροῦν νὰ προέρχωνται ὅλοι αὐτοὶ οἱ κανόνες, πὺν περιέχουν τὴν ἀναγκαιότητα, θέτει σ' αὐτό του τὸ δίδαγμα καὶ τὴν ἀναγκαιότητα (γιατὶ διαφορετικὰ δὲν θὰ ἦταν μιὰ προσταγή), ἀλλὰ ἢ προϋπόθεση αὐτὴ τῆς ἀναγκαιότητος εἶναι μόνο ὑποκειμενική, καὶ δὲν μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὑπάρχει τὸ ἴδιο σ' ὅλα τὰ ὑποκείμενα. Ἀλλὰ, γιὰ νὰ μπορῇ ὁ λόγος νὰ μᾶς δώσῃ νόμους, ἀπαιτεῖται νὰ προϋποθέτῃ ἀπλῶς ἑαυτόν, γιατί ὁ κανόνας εἶναι ἀντικειμενικὸς καὶ ἔχει ἀπὸ μόνος του παγκόσμια ἰσχύ, ὅταν ἰσχύει ἀνεξάρτητα ἀπὸ τοὺς ὑποκειμενικοὺς καὶ τυχαίους ὄρους, πὺν διακρίνουν τὸ ἓνα λογικὸ ὄν ἀπὸ τὸ ἄλλο. "Ἄν, τώρα, πῆτε σὲ κάποιον, πὼς δὲν πρέπει ποτὲ νὰ δίνει ψεύτικες ὑποσχέσεις· τοῦτο εἶναι ἓνας κανόνας, πὺν ἀφορᾷ ἀπλῶς τὴ βούλησή του, καὶ εἶναι ἀδιάφορο ἂν θὰ ἐπακολουθήσουν ἢ ὄχι οἱ σκοποί, πὺν μπορεῖ νὰ ἐπιδιώκῃ ὁ ἄνθρωπος. Ἀπλὴ ἐπιθυμία εἶναι αὐτή, πὺν καθορίζεται ὀλοκληρωτικὰ καὶ ἐκ τῶν προτέρων σύμφωνα μ' αὐτὸν τὸν κανόνα. "Ἄν τώρα βροῖσκουμε, πὼς ὁ κανόνας αὐτὸς εἶναι σωστός, τότε εἶναι νόμος, γιατί εἶναι μιὰ κατηγορικὴ προσταγή. Οἱ πρακτικοὶ λοιπὸν νόμοι ἀναφέρονται μόνο στὴ βούληση καὶ δὲν τοὺς ἐνδιαφέρει ποιοθὺν θὰ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς αἰτιότητάς της· καὶ πρέπει νὰ ἀποχωρισθοῦμε νοητικὰ ἀπὸ τὴν αἰτιότητα, (πὺν ἀνήκει στὸν κόσμον τῶν αἰσθήσεων), ἂν θέλουμε νὰ ἔχουμε αὐτοὺς τοὺς καθαρὸς νόμους.